

PLAVA BIBLIOTEKA

Urednik
HODIMIR SIROTKOVIĆ

Ivan Jelić

TRAGEDIJA U KERESTINCU

Zagrebačko ljeto 1941.

GLOBUS / ZAGREB

Recenzenti
NARCISA LENGEL-KRIZMAN
HODIMIR SIROTKOVIĆ

Posljednjih godina objavljene su brojne, čak suprotstavljene ocjene o pripremama rukovodstva Komunističke partije Hrvatske za pokretanje oslobodilačke borbe u ljeto 1941. godine. O tome su pisali: Vladimir Bakarić, Karlo Mrazović, Marko Belinić, Vladimir Dedijer, Ivan Božičević, Zvonimir Komarica, Narcisa Lengel-Krizman, Vlado Mađarević, Leo Mates, Košta Nad, Stipe Ugarković, Svetozar Vukmanović Tempo i mnogi drugi, a napose Vjenceslav Cenčić u biografiji Josipa Kopiniča pod naslovom *Enigma Kopinič* (sv. I–II, Beograd, 1983).

Dr Ivan Jelić, istaknuti povjesničar naše revolucije, naoružan iskustvima svojih brojnih prethodnih radova o toj tematici, nastojao je objektivno rekonstruirati i prikazati slijed svih najvažnijih zbivanja u Zagrebu tokom lipnja i srpnja 1941. godine, a koja su bila vezana za pripreme Centralnog komiteta KPH za pokretanje oružane borbe u Hrvatskoj.

Tematika ove knjige šira je od samog naslova jer u tekstu nije riječ samo o kerestinečkoj tragediji, nego o cjelokupnom radu rukovodstva KPH u tim presudnim danima lipnja i srpnja 1941. godine.

Studija je podijeljena u 23 podnaslova u kojima se kronološki pregledno nižu i analiziraju dramska zbivanja zagrebačkog ljeta 1941. godine.

Jelić uvodno konstatira da je majsko savjetovanje u Zagrebu, koje je organizirao Tito, bio posljednji partijski skup u Zagrebu kao sjedištu rukovodstva KPJ. U drugoj polovici svibnja 1941. Politički biro Centralnog komiteta KPJ na čelu s Titom prelazi iz Zagreba u Beograd, čime završava i jedno razdoblje Titove prisne povezanosti sa Zagrebom i revolucionarnim radničkim pokretom u njemu.

U prvom dijelu knjige Jelić podrobno analizira događaje koji su se odvijali nakon napada fašističke Njemačke na Sovjetski Savez. On najprije analizira proglas Centralnog komiteta KPH u povodu te agresije, načine popularizacije toga proglašenja i pogibiju skojevaca koji su taj proglas u obliku letaka dijelili po Zagrebu.

U pripremama oružane borbe posebno je značenje imalo osnivanje vojnih komiteta. Nakon napada Njemačke na Sovjetski Savez rad na vojnoj liniji postaje »intenzivniji i organiziraniji, ali ti prvi koraci na organiziranju diverzija i sabotaza, prikupljanju oružja i municije, nisu bili ni lagani ni jednostavni«.

S druge strane, Izvršni komitet Kominterne forsira preko Josipa Kopiniča,

rukovodioca njenog centra za radio-vezu u Zagrebu, hitne direktne akcije protiv okupatora, što je u nekoliko dana nakon agresije na Sovjetski Savez bilo nemoguće ostvariti. Zbog toga »oklijevanja« izbija dramatski sukob između Kopiniča i Centralnog komiteta KPH, koji pisac detaljno raščlanjuje i analizira. Kopinič je pred Kominternom i Titom optužio Centralni komitet KPH za nerad i svjesno kočenje oslobodilačke borbe. Kopinič čak 8. srpnja 1941. upućuje zahtjev Kominterni da smijeni Centralni komitet KPH, što nikako nije moglo biti u nadležnosti u osnovi tehničke osobe Kominterne u Zagrebu. Kopiničevo nerealno inzistiranje na nužnosti da Centralni komitet KPH hitno poduzme direktne akcije, ne vodeći računa o tome da se pojedine akcije solidno pripreme i uspješno izvedu sa što manje žrtava, izazvalo je i tragediju u Kerestincu. Neuspjela akcija spasavanja zatvorenih komunista iz logora Kerestinec, koja je izvedena u noći 13. na 14. srpnja 1941, a u kojoj je izgubilo život više od 70 istaknutih komunista i antifašista, bila je očit primjer ljudske i političke brzopletosti Josipa Kopiniča, koji je zajedno sa sekretarom Mjesnog komiteta KPH u Zagrebu, iza leda Centralnog komiteta KPH, organizirao tu neuspjelu akciju.

U jednom od posljednjih poglavlja knjige, pod naslovom »Partijska istraga«, Jelić prezentira materijal istražne komisije Politbiroa Centralnog komiteta KPJ (u sastavu Blagoje Nešković i Vladimir Popović) koja je ispitala taj slučaj i nepobitno utvrdila da glavnu krivnju za neuspjeh u Kerestincu snosi Josip Kopinič. To svoje mišljenje o Kopiniču i njegovoj akciji rukovodstvo KPJ jasno je izrazilo u radiogramu što ga je Tito poslao Izvršnom komitetu Kominterne 17. kolovoza 1941. Tito u njemu navodi kako je istražna komisija utvrdila da je Kopinič »lažno optužio Centralni komitet KPH o svjesnoj izdaji i sabotiranju akcija te na osnovu tih lažnih izvještaja tražio mandat Komunističke internacionale za smjenjivanje Centralnog komiteta KPH, ne obavještavajući o tome Centralni komitet KPJ, iako je za to imao redovnu mogućnost«. Nadalje se u tom istom telegramu navodi da je Kopinič bio »inicijator zločinački pripremljenog i izvedenog bještva 90 drugova iz Kerestince« i da je sve to poduzeo »bez znanja Centralnog komiteta KPH i Centralnog komiteta KPJ, iako je bio upozoren da se ovo bještvo priprema«.

Neuspjela akcija oslobađanja zatočenika u Kerestincu značila je gubitak velikog broja dragocjenih kadrova revolucije. Ali samu revoluciju nije obeshrabrila jer su iz tog poraza izvučena dragocjena iskustva. Usprkos snažnom vojnom i policijskom aparatu okupatora i kvislinga, usprkos nizu zapreka i opasnosti, rukovodstvo KPH hrabro je nastojalo ukloniti slabosti trenutka; ono je čvrsto i uporno nastavilo kursom stalnog širenja i snaženja društveno-političkih temelja narodnooslobodilačkog pokreta u Hrvatskoj.

Neposredno nakon tragedije u Kerestincu, Centralni komitet KPH ulaže velike napore u pokretanje oružane borbe na Baniji, Lici, Kordunu, Gorskom kotaru, Hrvatskom primorju i Dalmaciji. Osnivaju se prve partizanske grupe sjeverno od Save u Slavoniji, Moslavini, bjelovarsko-varaždinskom području, u Hrvatskom zagorju.

Novi Mjesni komitet KPH u Zagrebu angažira brojne skojevce i omladince antifašiste u sabotažama, oružanim akcijama i diverzijama u samom gradu. Uz pomoć zagrebačke partijske organizacije rukovodstvo KPH us-

pješno je prihvatilo više od stotinu španjolskih dobrovoljaca i bez ljudskih gubitaka poslalo ih na pojedina ratna poprišta. U Zagrebu se tokom ljeta 1941. uspostavljaju brojni »kanali« za prebacivanje partijskih kadrova i novih boraca u partizanske odrede širom zemlje. U drugoj polovici srpnja i sredinom kolovoza osnivaju se i prva dva zagrebačka partizanska odreda, sastavljena poglavito od skojevaca i zagrebačkih radnika komunista.

Ta nepokolebljiva uzlazna linija revolucije u vruće zagrebačko ljeto 1941. godine, usprkos pojedinim kriznim trenucima, dala je i »vidljiv doprinos snaženju i jedinstvenom toku jugoslavenske revolucije u cjelini, sve do njezine konačne pobjede«.

Pisac je svojem radu priložio i sve relevantne dokumente koji se odnose na to razdoblje. Ukupno su uvrštena 52 dokumenta, 4 u tekstu, a 48 u prilogu. Iako su oni na raznim mjestima već objavljeni, pisac je opravdano smatrao korisnim da se oni u ovoj knjizi integralno tiskaju, da bi se čitaoci mogli na jednom mjestu informirati o svim relevantnim izvorima.

Do sada nije utvrđen točan broj kerestinečkih zatočenika koji su sudjelovali u akciji bijega u noći od 13. na 14. srpnja 1941. Pisac u prilogima (koji slijede neposredno iza dokumenata) donosi poimenični popis i sudbinu 94 zatočenika za koje je utvrđeno da su sudjelovali u neuspjeloj akciji oslobođenja iz logora u Kerestincu. U prilogima se nalazi i popis desetorice komunista intelektualaca, također zatočenika logora u Kerestincu, strijeljanih pet dana prije, koje je ustaški pokretni prijeki sud u znak odmazde osudio na smrt i strijeljao već 9. srpnja »kao uglavljene duhovne začetnike« ubojstva ustaškog agenta Tiljka. Treći prilog sadrži popis sedmorice ubijenih sudionika u neuspjeloj akciji spašavanja zatočenika iz logora u Kerestincu, u fatalnoj noći od 13. na 14. srpnja 1941.

Knjizi su dodani i ovi prilozi: popis pseudonima i skraćenica, kazalo imena osoba koje se spominju u knjizi, te popis izvora i literature kojima se pisac služio u obradi ove značajne teme.

Brojni ilustrativni prilozi vizualno upotpunjuju živu riječ pisca.

Dr Ivan Jelić uspio je objektivnom povijesnom analizom cjelokupne arhivske građe, objavljene memoarske i druge literature, detaljno rekonstruirati slijed najvažnijih zbivanja i kritički ocijeniti različite subjektivne interpretacije burnih događaja zagrebačkog ljeta 1941. godine. Cijeli tekst je pisan odmjereno, čitko, zanimljivo, pa se čita s velikim interesom.

Knjiga je objektivnan znanstveni prilog analizi nadasve značajnog trenutka povijesti naše revolucije - zagrebačkog ljeta 1941. godine.

HODIMIR SIROTKOVIĆ